

ÖĞRENCİLERİN GÖZÜYLE YÜKSEK DİN ÖĞRETİMİ (GİRESUN ÜNİVERSİTESİ İSLAMİ İLİMLER FAKÜLTESİ ÖRNEĞİ)

Hüseyin ALGUR* - Halil İbrahim ÖZASMA**

Öz

Ortaöğretimden mezun olup yeterli puan alan bireyin, hangi yükseköğretim kurumuna gideceğine karar vermesi geleceği için oldukça önemli bir dönüm noktasıdır. Bu dönüm noktasındaki kararlar bireyin kendisi ve ileride vereceği hizmetin kalitesi için önemlidir. Bu bağlamda açık uçlu 9 soruya Giresun İslami İlimler Fakültesinde 2019-2020 öğretim yılında öğrenim gören 54'ü erkek 63'ü kadın 117 öğrencinin verdiği cevapların betimsel analiziyle ulaşılan bulgulardan müteşekkil araştırmanın amacı, yüksek din öğretimi alan bireylerin tercih, hedef ve öğretimin niteliği kapsamındaki görüşlerini tespit etmektir. Araştırma verilerine göre katılımcılar fakülteyi tercih etme sürecinde alana olan ilgi, istek ve din eğitimi almak başta olmak üzere yerleştirme puanı, mesleki gerekçe, mezun olunan okul, ilim elde etme isteği, aile ve sosyal çevre etkisi, dine hizmet etme isteği ve mesleki gelişim gibi unsurlardan etkilenmektedir. Bununla birlikte ülke genelinde yüksek din öğretimine yönelmenin temel gerekçesi olarak daha çok istihdam ile ilgili kaygılara işaret edilmiştir. Yüksek din öğretimi öncesinde ve sonrası süreçle ilgili belirlenen hedeflere

* Dr. Öğretim Üyesi, Giresun Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Din Eğitimi
e-posta: huseyin.algur@giresun.edu.tr ORCID: 0000-0002-2028-2151.

** Arş. Gör., Giresun Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Din Psikolojisi Bilim Dalı
e-posta: halil.ibrahim@giresun.edu.tr ORCID: 0000-0002-1494-5246.

Atıf/Cite as: Algur, H. & Özasma, H.İ. (2020). "Öğrencilerin Gözüyle Yüksek Din Öğretimi (Giresun Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Örneği)." Dini Araştırmalar. 23(59): 397-424. DOI: 10.15745/da.805862

bakıldığında lisansüstü eğitimle yüksek din öğretiminin devam ettirilmesi ve MEB ve DİB bünyesinde DKAB öğretmeni, Kur'an kursu öğreticisi, İmam hatip, müezzin olunması gibi istihdama dair hedeflerden söz edilmiştir. Öğretimin niteliği konusunda ise ezbere dayalı öğretim teknikleri eleştirilirken, öğrenim görülen kurumdaki hoca-öğrenci etkileşimi öğretimin niteliğini artırıcı bir referans olarak anılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Yüksek Din Öğretimi, İlahiyat, İslami İlimler, Tercih

Higher Religious Teaching in the Perspective of Students (Giresun University, the Faculty of Islamic Sciences Sample)

Abstract

The process of deciding which higher education institution to attend is a very important turning point for an individual who has enough score to enrol on a university department. Making the right decisions at the mentioned turning point is important both for the individual him/herself and for the quality of the future service. In this context, the main purpose of this study, which consists of findings obtained from the descriptive analysis of the answers given to 9 open-ended questions, is to determine the opinions of the individuals who continue higher religious education within the scope of the choice of faculty, the determined goal and the quality of the education. In order to achieve this aim, the research was completed with the participation of 117 students, 54 male and 63 female, studying in the Faculty of Islamic Sciences of Giresun University. According to the data obtained for the study, the participants' interest in the field in the process of choosing the faculty, in the theology field, especially to receive religious education, have been affected by factors such as placement score, professional justification, the school they graduated, the desire to acquire knowledge, family and influence of social environment, desire to serve religion. Considering the targets determined, continuing higher religious education with graduate education and being a teacher of the RCaM, Imam Hatip and muezzin were mentioned. In terms of the quality of teaching and learning techniques based on rote are criticized, while teacher-student interaction as a reference increasing the quality of education.

Keywords: Religious Education, High Religious Education, Theology, Islamic Sciences, Choice.

Summary

Learning and teaching the religion of Islam has been the primary target of Muslims, especially Muhammad (PUH), since the beginning of the spreading Islam. While the address of teaching activities in the Mecca period was Dâru'l-Arqam, this address became "Suffa", also known as the first Islamic University after immigrating to Medina. In the Ottoman period, especially in Sahn-ı Seman and Süleymaniye Madrasahs, higher religious education reached quite high levels. However, the weakening of the state authority, which had an important effect on madrasahs since the 19th century, negatively affected the teaching activities in these institutions, the quality of the education in the madrasahs decreased, and the improvement studies carried out did not have the desired effect. Today, higher religious education activities are carried out in the faculties of theology / Islamic sciences in the frame of universities affiliated with the Council of Higher Education (YÖK). The education programs of these institutions where high-level education is provided are aimed to train individuals who are experts in the relevant field. In order to achieve this goal, the process of choice on the one hand, the goals set on the one hand, and the quality of the expressed education on the other, are determinants.

This study, aims to determine the students' views regarding the preference, goal and the quality of the higher religious education today. The population of this study is composed of higher religious education students studying in Turkey. The sample of this study is composed of 117 students, 54 male, 63 female, from each grade level studying at Giresun University, the Faculty of Islamic Sciences in 2019-2020 academic year. The research has been carried out by remote access method, a survey link is sent to the participants, and a data set is created from the responses of the students who have responded positively to the e-mail / message sent to them. The main problem of the study is to determine how the process of choosing higher religious education institutions passes, what kind of meaning the individual attributes to the institution in question, who is influenced by the individual in this process, what types of goals he sets, what are the current teaching and ideal higher religious education qualifications.

The scanning model has been used in the research. In the study in which qualitative questionnaire type data collection tool has been used, it is tried to be determined with open-ended questions about student views on higher religious education. Students' views on higher religious education have been tried to be determined with nine open-ended questions asked under three main themes "preference", "goal setting" and "quality of teaching".

According to the research data, participants in the process of choosing the faculty, the interest in the field, the desire to receive religious education, the placement score, the professional justification, the school they graduated from, the desire to obtain scientific knowledge, the family and social environment influence, the desire to serve religion and professional development is affected. When considered together, "interest and desire in the field" (35%) and "receiving religious education" (21.4%), which are the most preferred reasons for preference (56.4%), It is concluded that more than half of the students taking higher religious education took this education because they have believed it would improve themselves and because they are interested in the field. This data can be considered as a positive situation in terms of the quality of higher religious education activities. Because it is expected that students who develop a positive attitude towards their education will be more successful and more efficient after graduation.

Participants cited more employment-related concerns as the main reason for choosing higher religious education across the country. Considering the goals determined regarding the process before and after higher religious education, continuing higher religious education with postgraduate education and employment-related targets such as being a teacher, Qur'an course instructor, Imam Hatip, muezzin within the body of the Ministry of National Education and Presidency of Religious Affairs are mentioned. The placement score and pointing to the school of graduation as the reason for preferring higher religious education by the participants, which cannot be ignored, "I wonder if higher religious education institutions are preferred because they have to?" brings to mind the question.

While the instructor-student interaction in the institution where the education is taught is referred to as a reference to increase the quality of education, the methods and techniques adopted in the teaching process in the country-wide criticism of the quality of higher religious education, rote learning approaches, standardization differences between faculties, physical facilities and teaching staff inadequacies main topics are highlighted.

Giriş

İslam dininin öğrenilmesi ve öğretilmesi, tebliğ sürecinin başlangıcından itibaren başta Hz. Muhammed (sas) olmak üzere Müslümanların öncelikli hedefi olmuştur. Mekke döneminde öğretim faaliyetlerinin adresi Dâru'l-Erkam iken Medine'ye hicret edildikten sonra bu adres ilk İslam Üniversitesi olarak

da anılan “Suffa” olmuştur. Öğretim faaliyetleri, sonraki dönemlerde kurulan İslam devletlerinin siyasi, ekonomik, kültürel gelişimlerine paralel olarak kendine sağlam bir zemin oluşturmuştur (Gözütok 2002:137-143; Hamidullah 2004:158).

Osmanlı dönemi medreselerindeki eğitim-öğretim faaliyetleri vakıflar aracılığı ile yürütülmüştür. Bu durum medreselerin siyasetten uzak olmalarını ve ilmi bakımdan bağımsız olmalarını sağlamıştır (Kazıcı 2014:64). Fatih Sultan Mehmet zamanında “Sahn-ı Seman medreseleri” (Atay 1983:77-78; Kazıcı 2014:62-63), Kanuni Sultan Süleyman zamanında da “Süleymaniye Medreseleri” kurulmuştur (Atay 1983:88-100; Uzunçarşılı 2014:39). Osmanlı döneminde -özellikle Sahn-ı Seman ve Süleymaniye Medreselerinde- yüksek din öğretimi (YDÖ¹) oldukça üst seviyelere ulaşmıştır (Uzunçarşılı 2014:9-46). Ancak, 19. yüzyıldan itibaren medreseler üzerinde önemli bir etkisi olan devlet otoritesinin zayıflaması bu kurumlardaki öğretim faaliyetlerini de olumsuz etkilemiş, medreselerdeki eğitimin kalitesi düşmüş, yapılan ıslah çalışmaları da istenen tesiri oluşturamamıştır (Doğan 1997:408-413; İpşirli 2003; Kocaman 2017:403-407; Zengin 2008:211-215). Cumhuriyet’in ilanıyla birlikte din öğretimi faaliyetleri farklı bir zemin üzerinde varlığını sürdürse de uzun yıllar boyunca öğretimin niteliğinden ziyade meşruiyeti tartışılmıştır. Meşruiyet tartışmaları, söz konusu öğretim faaliyetlerinin niteliği üzerinde istenen düzeyde düşünmeye fırsat vermemiştir (Ayhan 1999:505-506).

Günümüzde örgün din öğretimi faaliyetleri İlkokul 4. sınıfta başlayıp ortaöğretimin sonuna kadar sürmekte, isteyenler için yükseköğretim düzeyinde de devam edebilmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı’na (MEB) bağlı kurumlarda zorunlu olarak verilen Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) dersleri ile seçmeli Kur’an-ı Kerim, Temel Dini Bilgiler ve Peygamberimizin Hayatı dersleri din hakkında bilgi sahibi olunmasını öncelerken; üst düzey öğretim yapılan YDÖ kurumlarının öğretim programları ilgili alanın uzmanı bireylerin yetişmesini hedeflenmektedir. Bu hedefe ulaşılmasında bir yandan tercih süreci, bir yandan belirlenen hedefler diğer yandan da ifade edilen eğitimin niteliği belirleyici konumdadır. İlgili literatür incelendiğinde genelde yükseköğretimin, özelde yüksek din öğretiminin tercih edilmesinde en temel gerekçenin istihdam kaygısı olduğu, bunu ilgili alandaki yeterlik ve yetkinliğin artırılması, insanlara faydalı olunması, toplumsal saygınlık elde edilmesi gibi etkenlerin takip ettiği görülmektedir (Koç 2003:34; Mehmedoğlu 2000:131; Özenç 2016:11).

Günümüzde YDÖ faaliyetleri Yüksek Öğretim Kurumu’na (YÖK) bağlı üniversitelerdeki ilahiyat/İslami ilimler fakültelerinde yapılmaktadır. YDÖ,

alandaki yazılmış farklı çalışmalara konu edilmiştir. Bu bağlamda alanyazında YDÖ'nün tarihçe ve kurumsallaşması (Aydın 2003; Ayhan 1999; Cebeci 1999; Demircan 2013; Evkuran 2012; Kocaman 2019; Köylü 2013; Öcal 2015; Usta 2001) ile bu öğretim faaliyetlerinin sorun ve beklentileri (Kirman ve Apaydın 2006; Turan ve Nazıroğlu 2015; Uçar 2017) başta olmak üzere, öğrencilerin ilgili kurumlara yönelik ilgi, motivasyon ve algı düzeyleri gibi konuları kapsayan farklı çalışmalara rastlanmaktadır (Çetin 2017; Furat 2012; Taştekin 2013).

YDÖ ile ilgili önemli çalışmalardan biri de 2014 yılında İslâmî İlimler Araştırma Vakfı tarafından düzenlenen “Bugünün İlahiyatı Nasıl Olmalıdır? -Sorunlar ve Çözümleri” başlıklı tartışmalı ilmi toplantısıdır. Bu toplantıda YDÖ kurumlarının isimlendirilmesi ve amaçları, YDÖ kurumlarının akademik yapılanması, hâlihazırdaki ilahiyat programlarının değerlendirilmesi, öğretim elemanlarının niteliklerinin artırılması, eğitim anlayışı ile uzaktan eğitim ve İlitam gibi konular ele alınmıştır. Toplantı sonuç raporunda YDÖ kurumlarının isminin “ilahiyat” olması gerektiği, bu kurumların amaçlarının İslâm ilimleri alanında bilgi üretme, üretilen bilginin diğer bilimlerle ilişkisini kurma, elde edilen dinî bilginin toplumun ihtiyaç ve beklentileri çerçevesinde istihdam alanları dikkate alınarak sunulması olduğu, kurumların akademik yapılanmasında mevcut bölümlerde istihdam olanaklarını da dikkate alan güncellemeler yapılması gerektiği gibi hususlar ifade edilmiştir. Raporda en dikkat çeken durumlardan biri, hazırlık+2+2 olmak üzere 5 yıl süreli ve alınacak iki yıllık temel ilahiyat eğitiminin arkasından devam eden ortak İlahiyat eğitimiyle birlikte, istihdama yönelik çift ana dal, yan dal veya modüller ya da paket programlar içerecek şekilde planlama yapılması önerisidir. Bu öneri, yüksek din öğretiminin istihdama ilişkin hedefleri olduğunun somut bir göstergesi olarak değerlendirilebilir (Akyürek 2015).

YDÖ, değişik zamanlarda gerçekleştirilen uluslararası toplantılara da konu edilerek farklı yönleriyle ele alınmıştır. Bunlardan biri 16-18 Kasım 2017 tarihinde İstanbul'da düzenlenen “Uluslararası Yüksek Din Öğretimi Kongresi”dir. Bu kongrenin sonuç bildirisinde İlahiyat fakültelerinin “gelecek ile taşınan bilginin tevarüsü”, “bu bilginin bireysel ve toplumsal hayata transfer edilerek güncellenmesi” ve “bir gelecek tahayyülünün inşasında motivasyon ve değer kaynaklarının sağlanması fonksiyonlarını icra etmesi” olmak üzere üç görevinin olduğu ve yapılacak her türlü çalışmada bu üç unsurun dikkate alınması; toplumsal ihtiyaçların çeşitlenmesine bağlı olarak ilahiyat fakültelerinin farklı istihdam alanlarının gerektirdiği yeterliklere sahip bireyler

yetiştirmek üzere program çeşitliliğine gidilmesi; örgün eğitimi destekleyici ve Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB) personeline hizmet içi eğitim niteliğinde geliştirilen “İlitam programının (İlahiyat Tamamlama Programı)” örgün eğitime bir alternatif/eşdeğer olarak görülmesinin doğurduğu sıkıntıların bertaraf edilmesi; İlahiyat fakültelerinde temel kaynaklara dayalı, hikmet ve hakikat arayışını esas alan dini bilgi üretiminin sağlanması gerektiği belirtilmektedir (“Uluslararası Yüksek Din Öğretimi Kongresi” 2017).

YDÖ ile ilgili düzenlenen diğer bir toplantı 24-25 Ekim 2019 tarihinde Malatya’da gerçekleştirilen “Uluslararası Yüksek Din Öğretimi Sempozyumu”dur. Bu bilimsel etkinliğin sonuç bildirisinde, ilahiyat fakültelerinin kuruluş amacının sahih dini bilginin anlaşılması, geliştirilmesi ve hayata aktarılması olduğu, teorik ve uygulamalı çalışmalarla din eğitimi, din hizmeti ve akademik alanda uzman elemanlar yetiştirmenin yanında sosyal hayatın akışına uygun olarak dini, bilimsel ve kültürel açıdan toplumu aydınlatmak gibi bir görev ve misyon üstlendikleri vurgusu yapılmıştır. Aynı bildiriye YDÖ alanında eğitim, felsefe, sosyoloji ve psikoloji başta olmak üzere, tıp, hukuk ve tarih gibi farklı disiplinlerle işbirliği ve ortak araştırma yapılmasının gerekliliğine ve YDÖ kurumlarındaki öğretim programlarının ihtiyaçlar doğrultusunda çeşitlendirilmesi gerektiğine dikkat çekilmiştir (Karaman 2019:799).

Bilindiği üzere ülkemizde YDÖ kurumlarına ÖSYM tarafından yapılan merkezi yerleştirme ile girilmektedir. Ortaöğretimi tamamlayan bireyler, aldıkları yerleştirme puanlarını göz önünde bulundurarak tercihlerini yapmaktadırlar. Yükseköğretim tercihi sürecinde öğrenci, başta aile olmak üzere sosyal çevre, okullarda yapılan mesleki rehberlik faaliyetleri, bireyin öteden beri kendi kendine belirlemiş olduğu idealleri, akademik, psiko-sosyal ve ekonomik birçok unsurun tesiri altında kalır. YDÖ’ye yönelen bireylerin bu süreçte neler yaşadıkları, söz konusu öğretime yükledikleri anlam ve etkilendikleri unsurların tespit edilmesi yukarıda ifade edilen bağlamda oldukça önemli bir yere sahiptir.

YDÖ’ye yönelme sürecinde önemli bir konuma sahip olan diğer bir unsur hedef belirlemektir. Bireyler tercih sürecinde bazı hedefler belirleyerek öğrenim görmeye başlar. Bazı bireylerin hedef tanımlamaları bu süreçte farklılaşırken, bazılarında aynen kalır. Bu çalışmada katılımcılardan tercih süreci ve mezuniyet sonrası hedefler hakkında bilgi istenmesi de bu bağlamda değerlendirilmelidir. Daha önce de ifade ettiğimiz üzere Türkiye’de öncelikli hedefler, istihdam, alanın uzmanı olma, insanlığa faydalı olma, toplumsal saygınlık elde etme gibi hususlardır (Koç 2003; Mehmedoğlu 2000; Özenç 2016).

Farklı etkenlerin tesiriyle karar verip öğrenim görmeye başlayan bireyi artık fakültenin imkânları, öğretmen-öğrenci iletişimi, derslere yönelik geliştirilen tutum, fakülte öğretim programı hakkındaki kanaatler gibi farklı unsurlar da etkiler. Bu bağlamda araştırmada bireylerden fakülteleri, Ülkedeki YDÖ faaliyetleri ve ideal YDÖ özellikleri hakkında fikir beyan etmeleri istenmiştir. Kendilerinden istenen fikirlerini beyan eden katılımcıların cevapları aynı zamanda YDÖ'ye yönelik tutumlar hakkında da bilgi verici nitelikte olacaktır.

Bir YDÖ kurumu olan Giresun İslami İlimler Fakültesi öğrencilerinin katılımıyla gerçekleştirilen bu araştırma, günümüzde YDÖ'ye yönelik öğrenci görüşlerini tespit etmeyi hedeflemektedir. Binaenaleyh nitelikli bir YDÖ yapılmasına katkı sunmak adına öğrencilerden geribildirimler alınmasının önemi tartışmasızdır. İfade edilen realiteden hareketle araştırmanın örneklemini Giresun Üniversitesi'nde YDÖ alan bireyler oluşturmaktadır. Araştırmanın temel problemi, YDÖ kurumları tercih sürecinin nasıl geçtiği, bireyin söz konusu kuruma nasıl bir anlam yüklediği ve bu süreçte kimlerden etkilendiğinin, YDÖ öncesi ve mezuniyet sonrası ne tür hedeflerin belirlendiğinin, öğrenim görülen kurumda, ülke genelinde halihazırda verilen ve ideal YDÖ niteliklerinin neler olduğunun açığa çıkarılmasıdır.

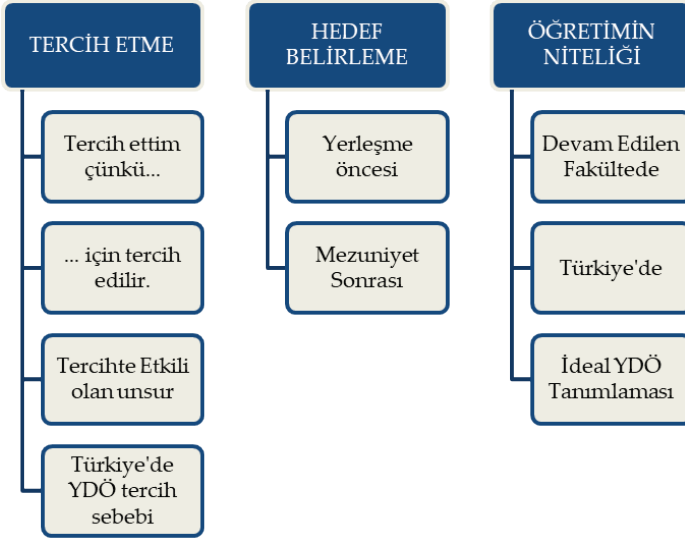
Bu temel problemden hareketle geliştirilen veri toplama aracı ile şu alt problemlere çözüm aranmaktadır:

- ✓ YDÖ kurumları hangi gerekçelerle tercih edilmektedir?
- ✓ Bu süreçte ilgili YDÖ kurumları birey tarafından nasıl anlamlandırılmaktadır?
- ✓ Tercih sürecinde bireyin karar vermesinde etkili olan unsurlar nelerdir?
- ✓ Söz konusu öğretim kurumlarına başlamadan önceki ve mezun olduktan sonraki süreçte ilgili ne gibi hedef tanımlamaları yapılmaktadır?
- ✓ Devam edilen YDÖ kurumu ve ülke genelinde hizmet veren YDÖ kurumlarında verilen öğretimin niteliği nasıl tanımlanabilir?
- ✓ İdeal YDÖ özellikleri nelerdir?

YÖNTEM

Araştırmada katılımcıların YDÖ'ye yönelik görüşlerinin tespit edilmesini sağlamak üzere tarama modeli esas alınmıştır. Nitel anket türü veri toplama aracının kullanıldığı çalışmada, YDÖ ile ilgili öğrenci görüşleri açık uçlu sorularla tespit edilmeye çalışılmıştır. Bilindiği gibi açık uçlu sorular,

araştırmacının ilgili konuyla ilgili daha fazla bilgi edinmek istediği keşfedici araştırmalarda kullanılır. Bu çalışmada da katılımcılardan görüşlerini açık uçlu sorularla ifade etmeleri istenerek konuya dair zengin bir veri birikiminin oluşması amaçlanmıştır (Johnson ve Christensen 2014:169-170). Öğrencilerin YDÖ hakkındaki görüşleri Şekil 1’de yer alan 9 tema altında sorulan açık uçlu sorularla tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu temaların belirlenmesi sürecinde literatürde yer alan farklı çalışmalar ve YDÖ kurumlarında görev yapan öğretim elemanlarından alınan uzman değerlendirmeleri belirleyici olmuştur. Katılımcılardan sorulara verilen yanıtların önem sırasına göre üç seçenek halinde kısa-öz şekilde ifade etmeleri istenmiştir.

Şekil 1. Araştırma Temaları

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni Türkiye’de öğrenim gören yüksek din öğretimi öğrencileridir. Örneklem ise Giresun Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi’nde 2019-2020 öğretim yılında öğrenim gören her sınıf düzeyinden gönüllülük esasına göre katkı sunan öğrenciler olarak belirlenmiştir. Giresun Üniversitesi İslami ilimler fakültesinde 2019-2020 öğretim yılı itibariyle yaklaşık 600 öğrenci öğrenim görmektedir. Araştırma uzaktan erişim yöntemiyle yapılmış olup, katılımcılara anket linki gönderilmiş, kendilerine gönderilen mail/ mesaj olumlu yanıt veren öğrencilerden 117’si olumlu yanıt vermiştir.

Tablo 1. Örneklem Özellikleri

Yaş	20 ve altı	21-23	24-25	26 ve üstü	Cevapsız
	22 (%18,8)	70 (%59,8)	16 (%13,7)	8 (%6,8)	1 (%0,9)
Cinsiyet	Kadın			Erkek	
	63 (%53,8)			54 (%46,2)	
Sınıf Düzeyi	Hazırlık	1. sınıf	2. sınıf	3. sınıf	4. sınıf
	22 (%18,8)	18 (%15,4)	24 (%20,5)	30 (%25,6)	21 (%17,9)
Fakülte tercih sırası	1-5	6-10	11-15	16-26	
	52 (%44,4)	19 (%16,2)	14 (%12)	25 (%21,4)	

Örneklem yaş, cinsiyet, fakülte tercih sırası ve sınıf değişkenlerine göre özelliklerinin verildiği Tablo 1’de görüldüğü gibi örneklem cinsiyete göre dağılımı yarı yarıya yakın değer almış, 63 kadın, 54 erkek katılımcı çalışmaya destek vermiştir. Katılımcıların büyük bir çoğunluğu (%59,8), 21-23 yaş aralığındadır. %18,8’i 20 yaş ve altında, %13,7’si 24-25 ve %6,8’i de 26 ve üstü yaşta. Öğrencilerin sınıflara göre dağılımları da birbirine yakın değerler almıştır. Örneklem içerisinde Hazırlık %18,8, 1. Sınıf %15,4, 2. Sınıf %20,5, 3. Sınıf %25,6 ve 4. Sınıflar da %17,9’luk bir oranla temsil edilmiştir. Katılımcıların tercih sıralamasına göre dağılımına baktığımızda yarıya yakınının (%44,4) ilk beş tercih, %16,2’sinin 6-10. tercihle, %12’sinin 11-15. tercihle ve %21,4’ünün de 16-26. tercihle geldikleri görülmektedir.

Veri Toplama Yöntemi

Araştırma kapsamında uygulanan anket formu ile Giresun’da yer alan İslami İlimler Fakültesindeki öğrencilerin yüksek din öğretimi hakkındaki görüşleri nitel anket yöntemiyle tespit edilmeye çalışılmıştır. İlgili fakültede pandemi sebebiyle örgün eğitim yapılamadığı için söz konusu araştırma internet üzerinden oluşturulan form ile yapılmıştır. Araştırma öncesinde Giresun Üniversitesi Etik Kurulundan 44079388-37 toplantı sayılı ve 30 Nisan 2020 tarihli Etik kurul raporu alınmıştır. Araştırma, Etik kurul onayı ardından 2020 yılının Mayıs-Haziran ayları içerisinde online olarak yapılmış, elde edilen veriler SPSS programına aktarılarak değerlendirilmeye alınmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde araştırma kapsamında elde edilen veriler, Şekil 1’de yer alan temalar çerçevesinde betimsel analize tabi tutulmuştur. Söz konusu analizler

sonunda elde edilen bulgular alanyazındaki benzer çalışmalarla karşılaştırılarak değerlendirilmiştir.

1. Tercih Etme Süreci

Bilindiği gibi Türkiye’de yükseköğretim kurumlarına ÖSYM tarafından yapılan merkezi sınavlardan alınan puanlara göre yerleştirilme yapılmaktadır. YDÖ kurumları da öğrencilerini bu yöntemle almaktadır. Bir ortaöğretim kurumundan mezun olduktan sonra yükseköğretime devam edebilmek için belirli bir düzeyde merkezi yerleştirme puanı almak her öğrenci için bir zorunluluktur. Bu zorunluluğun yanı sıra tercih sürecini farklı unsurlar da etkilemektedir. Yerleştirme puanı ile birlikte tercih sürecinin etkileyen diğer unsurların tespit edilmesi YDÖ’nün niteliği açısından önemlidir.

1.1. Fakülte Tercih Sebebi

Araştırma kapsamında katılımcılara “İslami İlimler Fakültesini tercih ettim. Çünkü... cümlesindeki boşluk size göre hangi üç ifade ile doldurulabilir? Önem sırasına göre yazınız.” sorusu yöneltilerek üç tercih sebebi yazmaları istenmiştir. Verilen cevaplar doğrultusunda Tablo 2 oluşturulmuş, açık uçlu sorulara verilen yanıtlar sayısal olarak ifade edilmek suretiyle diğer temalar-daki verilerle karşılaştırma yapılabilmesi için imkân oluşturulmuştur.

Tablo 2. Fakülte Tercih Sebebi

Fakülte Tercih Sebebi (...ile ilgili ifadeler)	1. SIRA		2.SIRA		3. SIRA	
	F	%	F	%	F	%
Toplumsal kaygılar	-	-	3	2,6	-	-
Cevapsız	-	-	12	10,3	43	36,8
Yeni bir dil öğrenme	1	,9	-	-	1	,9
Mesleki gerekçeler	8	6,8	12	10,3	12	10,3
İlim elde etme isteği	7	6,0	6	5,1	5	4,3
Çevre etkisi	3	2,6	6	5,1	3	2,6
Aile etkisi	6	5,1	13	11,1	9	7,7
Yerleştirme Puanı	12	10,3	8	6,8	1	,9
Yetenek	1	,9	8	6,8	1	,9
Mezun olunan okul	8	6,8	6	5,1	3	2,6
Dine hizmet etme isteği	5	4,3	6	5,1	11	9,4
Alana olan ilgi ve istek	41	35,0	22	18,8	20	17,1
Din Eğitimi almak	25	21,4	15	12,8	8	6,8
Toplam	117	100,0	117	100,0	117	100,0

Tablo 2 incelendiğinde katılımcıların fakülteyi tercih ederken temel çıkış noktalarının öncelikle “alana olan ilgi ve istek” ile ilgili ifadeler (n=41, %35) olduğu görülmektedir. Bu durumu “din eğitimi almak” (n=25, %21,4), “yerleştirme puanı” (n=12, %10,3), “mesleki gerekçe” (n=8, %6,8), “mezun olunan okul” (n=8, %6,8), “ilim elde etme isteği” (n=7, %6), “aile etkisi” (n=6, %5,1), “dine hizmet etme isteği” (n=5, %4,3), “çevre etkisi” (n=3, %2,6) ile ilgili ifadeler takip etmektedir. “yeni bir dil öğrenme” ve “yetenek” ile ilgili ifadeler ise birer kişi tarafından tercih edilmiştir. Öncelik sıralaması 2 ve 3. sırada da benzer şekilde oluşmuştur. Katılımcılardan bir öncelik sıralaması istendiğinden cevap vermeyenlerin oranı 1. sıradan 3. sıraya doğru artarak devam etmiştir (1. sıra, n=0; 2. sıra n=12, %10,3; 3. sıra, n=43, %36,8).

Burada en çok benimsenen tercih sebepleri olan “alana olan ilgi ve istek” (%35) ve “din eğitimi almak” (21,4) birlikte değerlendirildiğinde (%56,4) YDÖ alan öğrencilerin yarısından fazlasının söz konusu eğitimi istediği, ilgi duyduğu ve kendisini geliştireceğine inandığı için aldığını görmekteyiz. Meslek edinme, yerleştirme puanı, çevre etkisi gibi etkenler de tercih edilmekle birlikte çok fazla ön planda değildir. Ortaya çıkan böylesi bir veri, YDÖ faaliyetlerinin niteliği açısından olumlu bir durum olarak nitelendirilebilir. Zira aldığı eğitime karşı olumlu bir tutum geliştiren öğrencilerin daha başarılı ve mezuniyet sonrası daha verimli olması beklenen bir durumdur. Aslında bu tablo kronolojik olarak daha önce yapılan araştırmalarda da tespit edilmiştir. Örneğin Koç tarafından 2003 yılında yapılan bir araştırmada ilahiyat fakültesi öğrencileri tercih sebebi olarak %28,5 oranla dini doğru öğrenme, %16,8 oranla kendini yetiştirme, %12,2 oranla topluma dini öğretmeden söz etmiştir (Koç 2003:132; Mehmedoğlu 2000:132). Okumuş’un araştırmasında da “Dini iyi ve doğru bir şekilde öğrenmek” ile “öğretmenlik ve din hizmetleri alanında görev yapma” seçeneği %52,2’lik oranla tercih edilmiştir (Okumuş, 2007, s. 72). Benzer sonuçlara 2017 yılında öğrencilerin ilahiyat ya da DKAB bölümlerini tercih etmelerindeki sebepleri inceleyen Özenç de ulaşmıştır. Anılan araştırmada katılımcıların %39,6’sının “dinini doğru öğrenmek ve öğretmek için”, %29,6’sının “öğretmenlik ve din hizmetleri alanında görev almak istediği için” okudukları bölümü tercih ettikleri verisine ulaşmıştır (Özenç 2016:11).

1.2. Fenomen Olarak Tercih

Fakülteyi tercih etme süreciyle ilgili fikir sahibi olmak adına bir önceki başlıkta yer alan olgu, “İslami İlimler Fakültesi... için tercih edilir.” Cümlesindeki boşluğa bir kelime yazsaydınız ne yazardınız. (Önem sırasına göre 3

kelime yazabilirsiniz.)” sorusuyla farklı bir şekilde sorulmuştur. Burada gelen yanıtlar genelde tek kelime şeklinde olduğu için başlıklandırma yapılırken “fenomen” ifadesi tercih edilmiştir. Elde edilen veriler Tablo 3’te birlikte verilmiştir.

Tablo 3 incelendiğinde katılımcıların %30,8’inin (n=36) İslami ilimler fakültesini din eğitimi almak için tercih edileceğini vurguladığı görülmektedir. 2. öncelik sırasında “eğitim/bireysel gelişim” (n=24, %20,5) ilk sırada tercih edilirken 3 öncelik sırasında yine din eğitimi ön plana çıkmıştır. Tabloda yer alan verilere bütüncül olarak baktığımızda 1. öncelik sırasında yer alan ve başta “din eğitimi” (n=36, %30,8) ve “eğitim ve mesleki gelişim” (n=20, %17,1) olmak üzere, “fakültenin olumlu nitelikleri” (n=11, %9,4), “din/Allah” (n=11, %9,4), “Değer Eğitimi” (n=9, %7,7), “Dine hizmet/Tebliğ” (n=8, %6,8) ve “Meslek” (n=8, %6,8) seçeneklerinin ön plana çıktığını görmekteyiz. Çok güçlü olmasa da “ilgi-alaka” (n=5, %4,3), “fakültenin olumsuz nitelikleri” (n=2, %1,7), “dil öğrenme” (n=2, %1,7), yerleştirme puanı” (n=1, %0,9) ve aile/çevre baskısı” de gündeme gelmiştir. Birbirinden farklı olarak sorulmuş, ancak benzer durumu ölçmeye çalışan bu iki maddeden elde edilen verilerin bulunduğu Tablo 2 ve Tablo 3’ün -literatürdeki araştırmalarla da paralel olarak- benzer olgulara işaret etmesi, çalışmada elde edilen verilerin güvenilirliği ve kapsam geçerliği hakkında olumlu işaretler vermektedir.

Tablo 3. Tercih Gerekçesinin Fenomen Olarak İfadesi

Fenomen Olarak Tercih	1. SIRA		2.SIRA		3. SIRA	
	F	%	F	%	F	%
Din Eğitimi	36	30,8	15	12,8	16	13,7
Eğitim / Bireysel Gelişim	20	17,1	24	20,5	12	10,3
Fakültenin Olumlu Nitelikleri	11	9,4	6	5,1	3	2,6
Din / Allah	11	9,4	14	12,0	-	-
Değer Eğitimi	9	7,7	4	3,4	8	6,8
Dine Hizmet/Tebliğ	8	6,8	7	6,0	3	2,6
Meslek	8	6,8	16	13,7	12	10,3
İlgi-Alaka	5	4,3	4	3,4	-	-
Cevapsız	4	3,4	18	15,4	61	52,1
Fakültenin Olumsuz Nitelikleri	2	1,7	-	-	-	-
Dil Öğrenme	2	1,7	4	3,4	1	,9
Yerleştirme Puanı	1	,9	1	,9	1	,9
Aile/Çevre Baskısı	-	-	4	3,4	2	1,7
Toplam	117	100,0	117	100,0	117	100,0

Tablo 2 ve Tablo 3'teki veriler birlikte değerlendirildiğinde Şekil 2'de de görüldüğü üzere “alana olan ilgi ve istek”, “din eğitimi almak”, “yerleştirme puanı”, “mesleki gerekçe”, “mezun olunan okul”, “ilim elde etme isteği”, “aile ve sosyal çevre etkisi”, “dine hizmet etme isteği”, “eğitim ve mesleki gelişim”, “fakültenin olumlu nitelikleri” ve “Değer Eğitimi” ön plana çıkmaktadır.

Şekil 2. Fakülte Tercih Süreci Ortak Olgular

Bu başlıkları dikkate aldığımızda YDÖ alan öğrencilerin ilgili eğitime yönelik bilişsel ve duyuşsal açıdan hazır olduğu, motivasyonlarının gerek içsel gerekçe dışsal etkenlerle güçlendiği söylenebilir. Öğrencilerin ifade edilen beklentilerinin fakülteler tarafından karşılanması, YDÖ'nün niteliğini doğrudan etkileyici bir özelliğe sahiptir. O halde fakülte öğretim programları ve ders içerikleri hazırlanırken öğrencilerin bu bakış açılarının dikkate alınmasında yarar vardır.

1.3. Tercih Sürecinde Etkili Olan Unsur

Katılımcıların ilgili fakülteyi tercih ederken kendilerini ne gibi unsurların etkilediğini tespit etmek üzere kendilerine “Fakülte tercih sürecinde sizi en çok etkileyen üç unsuru önem sırasına göre yazsaydınız ne yazardınız?” sorusu yöneltilmiş, elde edilen veriler Tablo 4'te verilmiştir.

Katılımcıların ifadelerine göre “alana ilgi/kabiliyet” (n=25, %21,4) ilgili fakültenin tercih sürecinden en çok etkili olan unsur olarak belirlemiştir. Bunu “mekân/konum” (n=17, %14,5), “aile” (n=14, %12), “mezun olunan okul”

(n=13, %11,1), istihdam kaygısı” (n=10, %8,5), “din eğitimi alma isteği” (n=7, %6), yerleştirme puanı” (n=7, %6), tavsiye/sosyal çevre (n=6, %5,1), “nitelikli eğitim” (n=5, %4,3) ve “hoca” (n=4, %3,4) takip etmektedir. “insanlığa faydalı olma isteği” (n=1, %0,9), “psikolojik etkenler” (n=1, %0,9), “toplumsal ahlaki sorunlar” (n=1, %0,9), “Allah rızası/dini gerekçe” ve “Dil öğrenme” de gündeme gelmiş ancak, fazla kişi tarafından paylaşılmamıştır.

Tablo 4. Tercih Sürecinde Etkili Olan Unsurlar

Tercih Sürecinde Etkili Olan Unsur	1. SIRA		2.SIRA		3. SIRA	
	F	%	F	%	F	%
Alana ilgi/kabiliyet	25	21,4	12	10,3	13	11,1
Mekân/konum	17	14,5	9	7,7	5	4,3
Aile	14	12,0	22	18,8	12	10,3
Mezun olunan okul	13	11,1	6	5,1	5	4,3
İstihdam kaygısı	10	8,5	9	7,7	6	5,1
Din eğitimi alma isteği	7	6,0	6	5,1	4	3,4
Yerleştirme puanı	7	6,0	5	4,3	3	2,6
Cevapsız	6	5,1	17	14,5	52	44,4
Tavsiye/sosyal çevre	6	5,1	12	10,3	14	12,0
Nitelikli eğitim	5	4,3	4	3,4	-	-
Hoca	4	3,4	7	6,0	-	-
İnsanlara faydalı olma isteği	1	,9	1	,9	1	,9
Psikolojik etkenler	1	,9	-	-	1	,9
Toplumsal ahlaki sorunlar	1	,9	-	-	-	-
Allah rızası/dini gerekçe	-	-	4	3,4	-	-
Dil öğrenme	-	-	3	2,6	1	,9
Toplam	117	100	117	100	117	100

İlk sırada “alana ilgi/kabiliyet”in olmasının yanında ikinci öncelikte “aile”nin (n=22, %18,8) yer alması, ailenin bireyin tercihi üzerinde ikinci de-recede ama güçlü bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

Korkmaz tarafından 2010 yılında yapılan bir araştırmaya göre ilahiyat fakültesi tercih sürecinde öğrencilerin %47,4’ü birileri tarafından yönlendirildiğini, %51,4’ü de böyle bir yönlendirmenin olmadığını ifade etmiştir. Yönlendirme yapılanlardan alınan geri bildirimlere göre en fazla etkinin (%24,3) aile ve yakın çevreden geldiği, bunun yanında öğretmenler (%8,7) ve DİB

personelinin (%2,9) de etkili olduğu ifade edilmiştir. Aynı çalışmada katılımcıların %85,5'inin ilgili fakülteye kendi istekleriyle geldikleri tespit edilmiştir (Korkmaz 2010:184-185).

1.4. Türkiye'de Yükseköğretime Yönelme Sebepleri

Katılımcıların İslami ilimler fakültesine nasıl bir anlam yükledikleri ve kim/neyin etkisiyle tercih ettikleriyle ilgili bilgi sahibi olduktan sonra bir de ülke genelinde yükseköğretime hangi gerekçelerle yönelindiği sorularak kendi verdikleri cevaplarla ülke geneli durum arasındaki benzerlik ve farklılıkların tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda *“Türkiye’deki yükseköğrenim gören bireylerin tamamını göz önünde bulundurduğunuzda, insanların yükseköğretimi neden tercih ettiğini düşünüyorsunuz? Önem sırasına göre 3 tanesinden söz edebilir misiniz?”* sorusu yöneltilmiş ve gelen veriler Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5. Türkiye'de Yüksek Öğrenime Yönelme Sebeplerine Dair Görüşler

Türkiye'de Yükseköğretime Yönelme Sebepleri	1. SIRA		2.SIRA		3. SIRA	
	F	%	F	%	F	%
İş sahibi olmak	64	54,7	26	22,2	9	7,7
Gelişme/hayatı kolaylaştırma	13	11,1	17	14,5	12	10,3
Cevapsız	8	6,8	28	23,9	50	42,7
Kariyer	7	6,0	12	10,3	6	5,1
Toplumsal kabul	6	5,1	10	8,5	4	3,4
Öğrenmek/eğitim almak	5	4,3	9	7,7	6	5,1
Çevre baskısı	3	2,6	5	4,3	9	7,7
Diploma sahibi olmak	3	2,6	2	1,7	5	4,3
Öğrenci/insanlığa yararlı olmak	3	2,6	1	,9	1	,9
Kendini oyalamak	2	1,7	-	-	1	,9
Askerliği kısaltmak	1	,9	-	-	3	2,6
Alternatifinin olmaması	1	,9	1	,9	-	-
Fakülteye girişin kolay olması	1	,9	4	3,4	-	-
Sosyalleşme	-	-	2	1,7	2	1,7
Sevdiği/istediği/ilgi duyduğu için	-	-	-	-	9	7,7
Toplam	117	100,0	117	100,0	117	100,0

Tablo 5'te yer alan verilerden de anlaşılacağı üzere Türkiye'de yükseköğretime yönelmenin temel gerekçesi “iş sahibi olmak”tır (n=64, %54,7). Bunu “gelişme/hayatı kolaylaştırma” (n=13, %11,1), kariyer” (n=7, %6), “toplumsal kabul” (n=6, %5,1), “öğrenme/eğitim almak (n=5, %4,3), “çevre baskısı” (n=3, %2,6), “diploma sahibi olma” (n=3, %2,6), “öğrenci/insanlığa yararlı olma” (n=3, %2,6), “kendini oyalamak” (n=2, %1,7), “askerliği kısaltmak”(n=1, %0,9), alternatif olmaması” (n=1, %0,9), “fakülteye girişin kolay olması” (n=1, %0,9), “sosyalleşme (n=1, %0,9), “sevdiği/ilgi duyduğu için” (3. Öncelik sırasın n=9, %7,7) yönelmek takip etmektedir.

Özellikle sanayileşmenin artmasıyla birlikte üniversiteler sadece eğitim veren birer kurum olarak değil, aynı zamanda mesleki eğitim vererek kalifiye elemanlar yetiştiren kurumlar olarak görülmüştür (Furat 2012:178). Türkiye’de de genelde üniversitelerin özelde ise YDÖ kurumlarının kuruluş amaçları arasında mezunlarını ilgili mesleklere hazırlamak yer almaktadır (Kocaman 2019:2529). Üniversitelerin sosyolojik düzlemde üstlendiği bu rol, açılacak bölüm/lerin niceliği ve niteliğini büyük oranda etkilemektedir. Ülkemizde yükseköğretim tercihlerinde de bu durum oldukça etkilidir. Kamu personeli olunmasına yönelik daha fazla imkânı daha düşük KPSS puanıyla sağlayan bölümler –ilgili bölüme bireyin istidadının bulunma durumu arka planda tutularak- toplum tarafından yoğun olarak tercih edilmektedir. İlahiyat/İslami İlimler Fakülteleri de bu bağlamda değerlendirilebilir. Araştırmada her on katılımcıdan yedisinin (İş sahibi olmak+hayatı kolaylaştırma+kariyer %71,8) istihdam vurgusu yapması da bu durumu doğrular niteliktedir.

Fakülteyi tercih etme süreciyle ilgili sorulan sorular ve bunlardan elde edilen Tablo 2-5'teki verilere göre dikkat çekici bir husus da katılımcıların kendileriyle ilgili sorulara daha çok içsel motivasyona dair görüş belirtirken, ülke geneli YDÖ ile ilgili daha çok -istihdam başta olmak üzere- dışsal motivasyon kaynaklarına işaret etmeleridir. Bu durum, katılımcıların “Her ne kadar ülkemizde fakülte tercihleri istihdam kaygısıyla olsa da ben bu alana ilğim olduğu için tercih ettim.” şeklinde yorumlanabileceği gibi, katılımcıların kendileriyle ilgili görüş bildirirken daha subjektif oldukları yönünde de değerlendirilebilir. Biz gerek çalışmada yer alan verilerin bütünlüğü gerekse katılımcılarla yapılan görüşmelerden hareketle birinci değerlendirmenin daha geçerli olduğu kanaatindeyiz.

2. Hedef Belirleme

Araştırmanın temel temalarından ikincisi hedef belirlemedir. Bu tema altında katılımcıların ilgili fakülteye başlamadan önceki ve mezun olduktan

sonraki hedeflerine dair veri toplanması amaçlanmıştır. Bilindiği üzere hedef, yapılacak olan iş ve eylemlere istikamet çizerek bir anlam katar. Bu bağlamda YDÖ ile ilgili öğrencilerin hedeflerinin betimlenmesinin fakülte öğretim programlarından ders içeriklerine, öğrencilerin YDÖ'ye karşı geliştirdikleri tutumlardan meslek seçimine oldukça geniş bir alanda yol gösterici veriler vereceği düşünülmektedir.

2.1. Yerleşme Öncesi

İslami ilimler fakültesine yerleşmeden önce ne gibi hedeflerinin olduğunu tespit etmek üzere katılımcılara “*Fakülteye gelirken gerçekleştirmek istediğiniz hedeflerinizden üç tanesini önem sırasına göre yazsaydınız ne yazardınız?*” sorusu yöneltilmiş, elde edilen veriler doğrultusunda Tablo 6 oluşturulmuştur.

Tablo 6’da görüldüğü gibi her üç katılımcıdan biri “lisansüstü eğitim” almayı kendine hedef olarak belirlemiştir. Yine bir yıl zorunlu hazırlık sınıfının olduğu ilgili fakültede katılımcıların %11,1’i “yabancı dil” öğrenmeyi hedeflediğini, %11,1’i “diploma alma/bitirme”yi %9,4’ü “öğretmen/İmam Hatip/K.K öğrt./Müftü olma”yı %13,7’si de “dini öğrenme” hedefinin olduğunu belirtmiştir. Ön plana çıkan bu hususların dışında daha az oranda katılımcı tarafından tercih edilmekle birlikte “ilim tahsil etmek” (n=5, %4,3), “öğrenilenleri hayata uygulama” (n=5, %4,3), “ahlaki gelişim” (n=4, %3,4), “diğer” (n=3, %2,6), “Kur'an okuma/anlama/hafızlık” (n=3, %2,6), “iş sahibi olmak” (n=3, %2,6), “dini insanlara anlatma” (n=2, %1,7), “başarılı olma” (n=1, %0,9), “iletişim becerisi kazanma” (2.sıra/ n=1, %0,9) da gündeme gelen diğer başlıklardır.

Araştırmaya katkı sunan her 10 katılımcıdan 3’ünün lisansüstü eğitim almak istemesi, onların YDÖ’ye yönelik olumlu bir tutum geliştirdikleri şeklinde yorumlanabilir. Diğer yandan istihdam kaygısı, hedef belirleme sürecine tercih gerekçeleriyle elde edilen verilerle doğru orantılı olarak yüksek bir oranla yansımamıştır.

Tablo 6. Gerçekleştirilmek İstenen Hedef

Gerçekleştirilmek İstenen Hedef	1. SIRA		2.SIRA		3. SIRA	
	F	%	F	%	F	%
Lisansüstü Eğitim	38	32,5	17	14,5	11	9,4
Öğretmen/İmam Hatip/K.K öğrt./ Müftü olma	16	13,7	14	12	12	10,2
Diploma alma/Bitirme	13	11,1	2	1,7	7	6,0
Yabancı dil	13	11,1	8	6,8	2	1,7
Dini öğrenme	10	8,5	7	6,0	1	,9
İlim tahsil etme	5	4,3	7	6,0	4	3,4
Öğrenilenleri hayata uygulama	5	4,3	4	3,4	2	1,7
Ahlaki gelişim	4	3,4	4	3,4	3	2,6
Diğer	3	2,6	-	-	1	,9
Kur'an okuma/anlama/hafızlık	3	2,6	4	3,4	3	2,6
İş sahibi olmak	3	2,6	10	8,5	6	5,1
Dini İnsanlara anlatma	2	1,7	14	12	11	9,4
Cevapsız	1	,9	22	18,8	53	45,3
Başarılı olma	1	,9	3	2,6	1	,9
İletişim becerisi kazanma	-	-	1	,9	-	-
Toplam	117	100	117	100	117	100

2.2. Mezuniyet Sonrası

Her ne kadar YDÖ öncesinde öğrenciler belirli bir hedefle ilgili kurumlara gelseler de öğrenim hayatları boyunca bu hedeflerde tabii olarak değişiklik ve güncellemeler olabilmektedir. Bu kapsamda katılımcılara “*Fakülteden mezun olduktan sonra ne yapmayı hedefliyorsunuz? Önem sırasına göre 3 tanesini yazabilir misiniz?*” sorusu sorulmuş, elde edilen veriler Tablo 7’de verilmiştir.

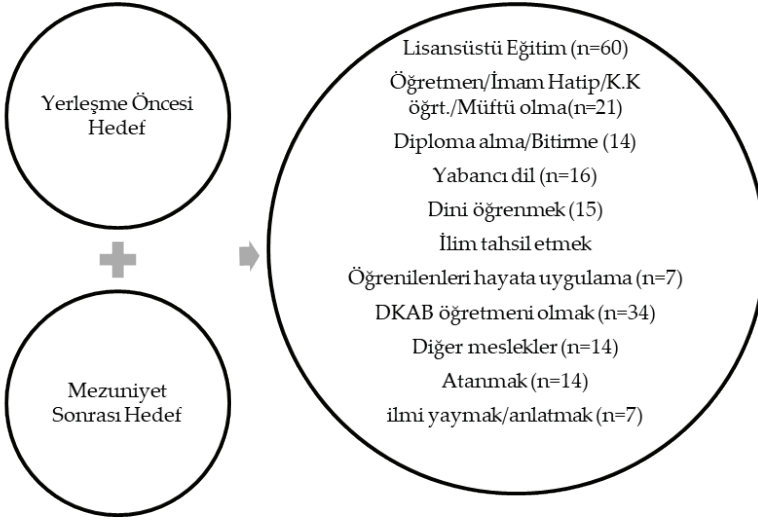
İlgili tablo incelendiğinde Tablo 6’dan farklı olarak DKAB öğretmenliğinin ilk sırada yer aldığını görmekteyiz (n=34, %29,1). Bunu “lisansüstü eğitim almak” (n=22, %18,8), “diğer meslekler” (n=14, %12), “atanmak” (n=14, %12), “din eğitimi almaya devam/kendini geliştirme” (n=5, %4,3), “henüz karar vermedim” (n=5, %4,3), “ilmi yaymak/anlatmak” (n=5, %4,3), “imam hatip/K.K. öğrt./vaiz olmak” (n=5, %4,3), “dil öğrenme/mütercim olma” (n=3, %2,6), “öğrendiklerini uygulama” (n=2, %1,7), “akademisyen olmak” (n=2, %1,7), “başarılı olmak” (n=1, %0,9), “hafızlık” (n=1, %0,9), “iyi bir İnsan/Müslüman olmak” (n=1, %0,9) seçenekleri takip etmektedir.

Tablo 7. Mezuniyet Sonrası Hedef

Mezuniyet Sonrası Hedef	1. SIRA		2.SIRA		3. SIRA	
	F	%	F	%	F	%
DKAB öğretmeni olmak	34	29,1	15	12,8	8	6,8
Lisansüstü eğitim almak	22	18,8	12	10,3	6	5,1
Diğer meslekler	14	12,0	11	9,4	7	6,0
Atanmak	14	12,0	1	,9	2	1,7
Din eğitimi almaya devam/kendini geliştirme	5	4,3	7	6,0	7	6,0
Henüz karar vermedim	5	4,3	5	4,3	4	3,4
İlmi yaymak/anlatmak	5	4,3	9	7,7	5	4,3
İmam Hatip/K.K. Öğrt./Vaiz olmak	5	4,3	15	12,8	14	12,0
Cevapsız	3	2,6	26	22,2	57	48,7
Dil öğrenme/mütercim olma	3	2,6	5	4,3	3	2,6
Öğrendiklerini uygulama	2	1,7	3	2,6	1	,9
Akademisyen olmak	2	1,7	5	4,3	1	,9
Başarılı olmak	1	,9	1	,9	-	-
Hafızlık	1	,9	-	-	-	-
İyi bir İnsan/Müslüman olmak	1	,9	2	1,7	2	1,7
Toplam	117	100	117	100	117	100

Tabloda yer alan verilerden de anlaşılacağı üzere YDÖ alan öğrenciler mezun olduktan sonra din öğretimi alanı başta olmak üzere meslek edinme/istihdam isterken diğer yanda da lisansüstü eğitim alarak öğrenme sürecini devam ettirmek istemektedirler. Yapılmak istenen meslekler kapsamında MEB bünyesinde DKAB öğretmenliği ilk sırada gelmekte, bunu DİB bünyesinde din eğitimcisi olmak takip etmektedir. MEB'in neden DİB'e göre daha fazla tercih edildiği sorusu çalışmanın problemlerinden biri olmamakla birlikte bu durumun ilgili kurumlar tarafından dikkate alınarak sebeplerinin araştırılmasında fayda olduğu düşünülmektedir. Benzer tespitler Korkmaz'ın araştırmasında da görülmektedir. İlgili araştırmaya göre katılımcılar mezuniyet sonrasında tercih etmek istedikleri meslekleri, öğretmenlik (%37,6), öğreticilik (%12,2), vaizlik/vaizelik (%5,8) ve akademik (%16,8) olarak belirtilmiştir (Korkmaz, 2010, s. 192). Algur tarafından yapılan bir araştırmada da YDÖ veren bir kurumda ders veren her 5 öğretim üyesinden dördünün öğrencilerin atanma ve iş bulma kaygısıyla tercih yaptığı kanaatine sahip olduğuna işaret edilmiştir (Algur 2019:263).

Hedef ile ilgili Tablo 6 ve Tablo 7’de yer alan verileri birlikte değerlendirdiğimizde Şekil 3’te görüldüğü gibi “Lisansüstü Eğitim (n=60)”, “Öğretmen/İmam Hatip/K.K öğrt./Müftü olma(n=21)”, “Diploma alma/Bitirme (14)”, “Yabancı dil (n=16)”, “Dini öğrenmek (15)”, “İlim tahsil etmek”, “Öğrenilenleri hayata uygulama (n=7)”, “DKAB öğretmeni olmak (n=34)”, “Diğer meslekler (n=14)”, “Atanmak (n=14)” ve “ilmi yaymak/anlatmak (n=7)” İslami ilimler fakültesini tercih eden bireylerin hedefleri olarak ön plana çıkmaktadır.

Şekil 3. Yüksek Din Öğretiminde Hedef

3. Öğretimin Niteliği

Araştırmanın üçüncü teması söz konusu fakülterde yapılan öğretim faaliyetlerinin niteliğine dairdir. Bu kapsamda katılımcılardan öncelikle hâlihazırda öğrenim gördükleri fakülte hakkındaki görüşleri sorulmuş, sonrasında ülke genelinde YDÖ’ye dair kanaatleri ve son olarak da ideal YDÖ’ye dair tanımlamaları sorulmuştur.

3.1. Fakülte Değerlendirmesi

Öğretim niteliğine dair öncelikle katılımcılara öğrenim gördükleri fakülte sorulmuştur. Bu kapsamda “Fakültenizdeki eğitimin niteliğini size göre hangi ifade en güzel şekilde anlatır? Önem sırasına göre 3 tane yazabilir misiniz?” şeklinde sorulan soruya verilen cevaplar Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8. Öğrenim Görülen Fakültenin Değerlendirilmesi

Fakülte Değerlendirmesi	1. SIRA		2.SIRA		3. SIRA	
	F	%	F	%	F	%
Samimi iletişim	24	20,5	19	16,2	8	6,8
Cevapsız	23	19,7	45	38,5	71	60,7
Çok çalışmayı gerektiren, zor	11	9,4	11	9,4	9	7,7
Yetersiz eğitim	10	8,5	-	-	8	6,8
Orta düzeyli/normal eğitim	10	8,5	3	2,6	2	1,7
İyi niyete rağmen yetersiz imkânlar	8	6,8	6	5,1	2	1,7
Nitelikli eğitim vermesi	6	5,1	2	1,7	8	6,8
Donanımlı akademik kadro	6	5,1	4	3,4	-	-
Kalite	5	4,3	1	,9	2	1,7
Sınav/sonuç odaklı eğitim	3	2,6	3	2,6	2	1,7
Disiplinli/sıkı denetim/öğretmen merkezli	2	1,7	6	5,1	1	,9
İleri bir seviyede	2	1,7	1	,9	-	-
Donanımlı bireyler yetiştirmeyi hedefliyor	2	1,7	5	4,3	-	-
Hocalar arası yöntem farklılıkları	2	1,7	3	2,6	1	,9
Nicelik olarak yetersiz akademik kadro	1	,9	2	1,7	-	-
Etkili ders anlatımı	1	,9	-	-	2	1,7
Doğru bilgi vermesi/yararlı olması	1	,9	1	,9	1	,9
Yetersiz eğitim	-	-	4	3,4	-	-
Ders dışı etkinliklerinin olması	-	-	1	,9	-	-
Toplam	117	100	117	100	117	100

Tablo 8’de görüldüğü gibi araştırma yapılan fakülte öğrencileri, öğrenim gördükleri kurumda en önemli özelliğin samimi iletişim olduğunu vurgulamışlardır (n=24). Bu sorunun oldukça yüksek bir oranla katılımcılar tarafından boş bırakıldığı görülmektedir (1. Sıra/ %19,7; 2. Sıra, %38,5; 3. Sıra %60,7). Bu durumun sebebi olarak araştırmacının aynı fakültede görev yapması, öğrencilerin öğrenimlerinin devam etmesi gibi gerekçelerden söz edilebilir.

Katılımcılar ilgili tema ile ilgili görüşlerinde “Çok çalışmayı gerektiren, zor” (n=11, %9,4), “Yetersiz eğitim” (n=10, %8,5), “İyi niyete rağmen yetersiz imkânlar” (n=8, %6,8), “Disiplinli/sıkı denetim/öğretmen merkezli” (n=2, %1,7), “Nicelik olarak yetersiz akademik kadro” (n=1, %0,9), “Hocalar ara-

sı yöntem farklılıkları” (n=2, %1,7) gibi olumsuzluk ve yetersizliklere vurgu yapmanın yanı sıra “Orta düzeyli/normal eğitim” ” (n=10, %8,5), “Nitelikli eğitim vermesi” ” (n=6, %5,1), “Donanımlı akademik kadro” (n=6, %5,1), “Kalite” (n=5, %4,3), “Sınav/sonuç odaklı eğitim” (n=3, %2,6), “İleri bir seviyede” (n=2, %1,7), “Donanımlı bireyler yetiştirmeyi hedefliyor” (n=2, %1,7), “Etkili ders anlatımı” (n=1, %0,9), “Doğru bilgi vermesi/yararlı olması” (n=1, %0,9), “Ders dışı etkinliklerinin olması” (n=1, %0,9) gibi olumlu durumlara da vurgu yapılmaktadır.

3.2. Türkiye’de YDÖ’ye Dair İfadeler

Bu tema altında sorulan bir diğer soru ülke genelinde YDÖ’nün niteliğine dair görüşlere ulaşmak adına “*Ülkemizdeki yüksek din eğitimin niteliğini size göre hangi ifade en güzel şekilde anlatır? (İlahiyat-İslami ilimler fakültesinde verilen eğitim) Önem sırasına göre 3 tane yazabilir misiniz?*” şeklinde sorulmuştur. Alınan yanıtlar doğrultusunda Tablo 9 oluşturulmuştur.

Araştırmaya katkı sunan katılımcılar, bu soruya cevap vermede oldukça isteksiz davranmışlardır (1. Sıra/n=44, % 37,6; 2. Sıra, n=69, %59; 3. Sıra, n=85, %72,6). Tablo 8’de de görüldüğü gibi katılımcılar çoğunlukla “İletişim/kapsam ve niteliğe dair olumsuz görüşler” (n=22, %18,8) belirterek, eğitimin daha çok “Ezbere dayalı” (n=15, %12,8), Menfaat/çıkara dayalı” (n=8, %6,8) olduğuna işaret ederek eleştirel bir yaklaşım sergilerken bir yandan da “Etkili/başarılı/doğru bilgi veren” (n=10, %8,5), “Donanımlı bireyler yetiştirmeyi hedefleyen” (n=5, %4,3), “Ahlak eğitimi veren” (n=3, %2,6), “Dine bağlılığı artıran” (n=2, %1,7), “Dini iyi anlama/anlatmayı sağlayan” (n=1, %0,9), “İlim öğretmeyi amaçlayan” (n=1, %0,9), “Dinin yaşanmasına katkı sunan” (n=1, %0,9) ve “Anlayış/hoşgörünün hâkim olduğu” (n=1, %0,9) bir eğitim olduğunu ifade etmek suretiyle söz konusu eğitimin olumlu yönlerine vurgu yapanlar da olmuştur.

Tablo 9. Türkiye'deki Yüksek Din Öğretimine Dair Görüşler

Türkiye’de Yüksek Din Öğretimine Dair İfadeler	1.SIRA		2.SIRA		3.SIRA	
	F	%	F	%	F	%
Cevapsız	44	37,6	69	59,0	85	72,6
İletişim/kapsam ve niteliğe dair olumsuz görüşler	22	18,8	13	11,1	13	11,1
Ezbere dayalı eğitim	15	12,8	8	6,8	2	1,7
Etkili/başarılı/doğru bilgi veren eğitim	10	8,5	7	6,0	3	2,6
Menfaat/çıkara dayalı eğitim var	8	6,8	1	,9	2	1,7
Donanımlı bireyler yetiştirmek	5	4,3	2	1,7	1	,9
Fakülteler arası standardizasyon sorunları	3	2,6	4	3,4	-	-
Ahlak eğitimi	3	2,6	2	1,7	3	2,6
Dine bağlılığı artırma	2	1,7	-	-	-	-
Baskıcı/zor	2	1,7	3	2,6	2	1,7
Dini iyi anlama/anlatma	1	,9	3	2,6	1	,9
İlim öğretmeyi amaçlar	1	,9	3	2,6	2	1,7
Dinin yaşanmasına katkı sunar	1	,9	1	,9	3	2,6
Anlayış/hoşgörü	-	-	1	,9	-	-
Toplam	117	100	117	100	117	100

Bu tema altında görüş belirten katılımcıların büyük bir çoğunluğunun Türkiye’deki yüksek din öğretimi niteliğinden memnun olmadığını belirtmeleri, bu öğretim süreci için önemli bir veridir. Bu veri bir önceki başlık altında fakülte değerlendirmesiyle ilgili de ortaya çıkmıştır. Eleştirilerin odağında söz konusu öğretim sürecinin ezbere dayalı olması, hoca-öğrenci arası iletişim sorunları ile kapsam, nitelik ve beklentilere dair sorunlar ön plana çıkmaktadır. Burada ifade edilen hususların neden ön plana çıktığı yapılacak nitel çalışmalarla açığa çıkarılabilir.

3.3. İdeal Yüksek Din Öğretimi Tanımlaması

Araştırmada son olarak katılımcılardan ideal bir din öğretiminde ne gibi özelliklerin bulunması gerektiğine dair “*Size göre ideal yüksek din öğretiminin özellikleri ne olmalıdır? Önem sırasına göre 3 tanesini yazar mısınız?*” sorusuna cevap vermeleri istenmiştir. Elde edilen verilerden Tablo 10 oluşturulmuştur.

İlgili tablo incelendiğinde katılımcılar ideal din öğretiminin çıktıklarına dikkat çekerek öncelikle ahlaki niteliklerin artırılmasına odaklanılması gerektiğini belirtmiştir. Bunun yanında katılımcılar tarafından -öğretim durumları

olarak da ifade edebileceğimiz- “yöntem-teknik ve ilke bilgisinin artırılması” (n=13, %11,1), “İdealist/adanmışlık ruhu/Allah rızası” (n=12, %10,3), “Kaliteli eğitim verme” (n=10, %8,5), “pratik eğitim/yaparak yaşayarak öğrenme” (n=10, %8,5), “Donanımlı öğrenciler yetiştirme” (n=9, %7,7), “Alan bilgisi” (n=8, %6,8), “Temel kaynak vurgusu” (n=4, %3,4), “İletişim” (n=3, %2,6), “Dini anlatma, yayma” (n=3, %2,6), “Doğru bilgi verme” (n=2, %1,7), “Başarı” (n=1, %0,9) ve “Topluma faydalı olma” (2. Sıra/ n=3, %2,6) özelliklerinin olması gerektiği ifade edilmiştir.

Tablo 10. İdeal Yüksek Din Öğretimi Tanımlaması

İdeal Yüksek Din Öğretimi Tanımlaması	1. SIRA		2.SIRA		3. SIRA	
	F	%	F	%	F	%
Ahlaki nitelikler	27	23,1	12	10,3	9	7,7
Cevapsız	15	12,8	31	26,5	62	53,0
Öğretim durumları (yöntem, teknik, ilke)	13	11,1	8	6,8	14	12,0
İdealist/adanmışlık ruhu/Allah rızası	12	10,3	6	5,1	3	2,6
Kaliteli eğitim verme	10	8,5	7	6,0	7	6,0
Pratik eğitim/yaparak yaşayarak	10	8,5	13	11,1	7	6,0
Donanımlı öğrenciler yetiştirme	9	7,7	4	3,4	2	1,7
Alan bilgisi	8	6,8	2	1,7	2	1,7
Temel kaynak vurgusu	4	3,4			1	,9
İletişim	3	2,6	21	17,9	4	3,4
Dini anlatma, yayma	3	2,6	2	1,7	2	1,7
Doğru bilgi verme	2	1,7	7	6,0	2	1,7
Başarı	1	,9	1	,9		
Topluma faydalı olma			3	2,6	2	1,7
Toplam	117	100	117	100	117	100

Burada ifade edilen hususlara bakıldığında daha çok idealist bir yaklaşımın benimsendiği görülmektedir. Katılımcılar kendi fakülteleri ve ülkedeki YDÖ’yu değerlendirirken daha çok fiziksel imkân ve sorunlara atıf yapmalarına rağmen ideal YDÖ’den bahsederken fiziksel imkânlardan ziyade söz konusu öğretim sürecinin çıktıları üzerinde niteliksel bir değerlendirme yaparak idealist bir bakış açısı sergilemişlerdir. Bu tablo, YDÖ alan bireylerin teorik düzlemde aldıkları eğitimden beklentilerinin üst düzey nitelikte olduğunu ancak pratik boyutunda somut ilişki kurdukları nesne ve imkânlar üzerinden değerlendirmeler yaparak bu idealist bakış açısından uzaklaştıkları kanaatini güçlendirmektedir.

SONUÇ

Bu araştırma, Türkiye’deki yüksek din öğretimi sürecini öğrencilerin gözüyle tercih, hedef ve nitelik olmak üzere üç tema altında değerlendirmeye çalışmıştır. Araştırmada açık uçlu sorular kullanılarak alanda yapılacak sonraki araştırmalara betimsel nitelikte veriler toplanması amaçlanmıştır. Her tema altında elde edilen verilerin güvenilirlik düzeylerinin artırılması adına benzer özelliği tanımlayan farklı sorular sorulmuştur. Her tema altında elde edilen veriler karşılaştırıldığında genelde tutarlı yanıtlar verilmekle birlikte, katılımcıların kendilerini değerlendirirken yeterince nesnel olmadıkları görülmüştür. Nitekim katılımcıların kendileriyle ilgili YDÖ tercihinde daha çok alana olan ilgi ve isteklerinin etkisinden söz ederek idealist ve içsel bir değerlendirme yaparken ülke geneli YDÖ tercih sürecinde istihdam ve çıkar kaygısına işaret etmeleri bu kapsamda değerlendirilebilir.

Araştırma her ne kadar üç tema altında yapılmış olsa da aslında “insanlar neden ilahiyat/islami ilimler fakültelerine gider?” temel sorusundan hareketle YDÖ programlarının hazırlanması sürecinde hedef, içerik, süreç ve değerlendirmeye dair toplu bir veri sağlamayı da amaçlamaktadır. Araştırmaya bu kapsamda baktığımızda katılımcıların aslında hayattan çok da uzak olmayan yanıtlar verdiği görülmektedir. YDÖ’de temel amaç dinin daha iyi anlaşılması ve insanlara anlatılmasıdır ve çalışmada da bu durum ön plana çıkmıştır. Ancak diğer yandan hayatın devam edebilmesi için maddi kazanca ihtiyaç vardır ve bu durum -çoğunlukla eleştirel bir dille ifade edilse de- çalışmada kendine yer bulmuştur. YDÖ hedeflerinin daha çok istihdam kapsamında belirtilmesinin zemininde bu realite vardır. Bu nevi kısa hedeflerin ötesinde daha nitelikli din eğitimcilerinin yetiştirilmesi için MEB ve YÖK’ün işbirliği yapması elzemdir. MEB bünyesindeki ortaokullardan itibaren öğrencilere onların kendi istidat ve yetenekleri doğrultusunda meslek seçmeleri için aktif bir şekilde mesleki ve eğitsel rehberlik bünyesinde yöneltme ve yönlendirme yapılmalıdır. Böylece yüksek din öğretimi almak isteyen birey önceden tespit edilerek gerekli alt yapı (dil öğrenme, hafızlık gibi) lisans öncesinde oluşturulabilecektir.

Göz ardı edilemeyecek kadar katılımcının YDÖ’yü tercih etme gerekçesi olarak yerleştirme puanı ve mezun olunan okula işaret etmeleri, “acaba YDÖ kurumları mecbur kaldığı için mi tercih ediliyor?” sorusunu akla getirmektedir. Böylesi bir sorunun cevabını nitel bir araştırmayla vermek daha mümkün olmakla birlikte bahsi geçen öğretimin istihdam imkânlarının yüksek, yerleştirme puanlarının düşük olması ilgi ve istek olmasa da “gidelim bari” şeklindeki bir yaklaşıma zemin hazırlayabilir. Bu yüzden ülke geneli eğitim hedef ve uygulamalarının belirlenmesi geniş katılımlı şura ve çalıştaylarda elde edilen izlenimlerden ilham alarak yapılmalıdır.

Çalışmanın yapıldığı fakülte özelinde hoca-öğrenci arası olumlu iletişime daha fazla yer verilmiş olmakla birlikte Türkiye'deki YDÖ'nün niteliğine dair daha çok olumsuz özelliklere atıf yapılmıştır. Bu kapsamda öğretim sürecinde benimsenen yöntem ve teknikler, ezbere dayalı öğretim yaklaşımları, fakülteler arası standardizasyon farklılıkları, fiziksel imkân ve öğretim kadrosu yetersizlikleri gibi temel başlıklar dikkat çekmektedir. Öğretim sürecinde iletişim sorunlarının önüne geçmek için öğretmenlerde olduğu gibi akademik personele de pedagojik formasyon verilebilir. Fakültelerin kontenjanları ilgili fakültenin fiziksel imkânları ve öğretim kadrosu dikkate alınarak ve ülke geneli belirlenmiş standartlar dâhilinde hareket edilmelidir.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul izni, Giresun Üniversitesi Rektörlüğü Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'nun 20.04.2020 tarih, 2020-1 numaralı kararı ile alınmıştır.

Notlar

- 1 Yüksek Din Öğretimi ifadesi makalenin bundan sonraki bölümünde YDÖ şeklinde kısaltılarak kullanılacaktır.

Kaynaklar/References

- Akyürek, S. (2015). Bugünün İlahiyatı Nasıl Olmalıdır? -Sorunlar ve Çözümleri. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Algur, H. (2019). "Yüksek Din Öğretimine Yönelme ve Öğretim Sürecinde Hedef Unsuruna Dair Hoca ve Öğrenci Görüşlerinin Farklı Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi (Giresun İslami İlimler Fakültesi Örneği)". Uluslararası Yüksek Din Öğretimi Sempozyumu, Malatya, 2019.
- Atay, H. (1983). Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi. İstanbul Dergâh Yayınları.
- Aydın, M. Ş. (2003). "Yüksek Din Öğretimi Kurumları: Gelgitler Alanı". Tezkire Düşünce, Siyaset, Sosyal Bilim Dergisi, 31-32: 106-123.
- Ayhan, H. (1999). Türkiye'de Din Eğitimi. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Cebeci, S. (1999). "Cumhuriyet Döneminde Yüksek Din Öğretimi". Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 39(2) Özel Sayı: 227-235.
- Çetin, Ö. (2017). "İslami İlimler/İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutumlarının İncelenmesi (Uşak Üniversitesi Örneği)". Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 16(32):411-432. <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=127015927&lang=tr&site=eds-live&authtype=uid>
- Demircan, A. (2013). "Türkiye'de Yüksek Din Öğretiminin Serüveni". Medrese ve İlahiyat Kavşağında İslâmî İlimler (Uluslararası Sempozyum), Bingöl, 2012.
- Doğan, R. (1997). "Osmanlı Eğitim Kurumları ve Eğitimde İlk Yenileşme Hareketlerinin Batılılaşma Açısından Tahlili". Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 37(1): 407-444.
- Evkuran, M. (2012). "Yüksek Din Öğretimi ve Dinî Kurumsallaşmanın Yakın Tarihi". Kalam Araştırmaları, 10(2): 31-54.

424 • ÖĞRENCİLERİN GÖZÜYLE YÜKSEK DİN ÖĞRETİMİ
(GİRESUN ÜNİVERSİTESİ İSLAMİ İLİMLER FAKÜLTESİ ÖRNEĞİ)

- Furat, A. Z. (2012). Yüksek Din Öğretimi ve İstihdam İlişkisinde Cinsiyet Oranlarının Değişimi. İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 26: 173-196.
- Gözütok, Ş. (2002). İlk Dönem İslam Eğitim Tarihi. Ankara: Fecr Yayınları.
- Hamidullah, M. (2004). İslam Peygamberi. Çev. M. Yazgan. İstanbul: Beyan Yayınları.
- İpşirli, M. (2003). Medrese. TDV İslâm Ansiklopedisi. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Johnson, B., & Christensen, L. (2014). Eğitim Araştırmaları Nicel, Nitel ve Karma Yaklaşımlar Çev. S. B. Demir. Ankara: Eğiten Kitap.
- Karaman, F. (Ed.) (2019). Uluslararası Yüksek Din Öğretimi Sempozyumu II. Ankara: İnönü Üniversitesi Yayınevi.
- Kazıcı, Z. (2014). Osmanlı'da Eğitim-Öğretim. İstanbul: Kayıhan Yayınları.
- Kirman, M. A., & Apaydın, H. (2006). "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Beklentisi ve Sorunları". KSÜ. İlahiyat Fakültesi Dergisi, 7: 93-123.
- Kocaman, K. (2017). Osmanlı Medrese Sistemini Etkileyen Faktörler İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi, 2(3): 400-427.
- Kocaman, K. (2019). "Türkiye'de Din Hizmetleri Bağlamında Yüksek Din Öğretiminde Meslekî Uygulama". Turkish Studies, 14(4):2525-2545.
- Koç, A. (2003). "İlahiyat Fakültesi (İlahiyat Lisans Programı) Öğrencilerinin Sorunları ve Beklentileri". M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, 25(2): 25-64.
- Korkmaz, M. (2010). "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Fakülteyi Tercih Nedenleri: Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Örneği". Bilimname, 18(1): 167-204.
- Köylü, M. (2013). "Türkiye'de Yüksek Din Öğretimi: Nicelik mi Nitelik mi?" Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 35:21-44.
- Mehmedoğlu, Y. (2000). İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Eğitim-Öğretim Beklentileri (M.Ü. İlahiyat Fakültesi Örneği). Gençlik Dönemi ve Eğitimi I, İstanbul:İsav Yayınları.
- Okumuş, E. (2007). "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Problemleri -Dicle Üniversitesi Örneği-". Değerler Eğitimi Dergisi, 5(13): 59-94.
- Öcal, M. (2015). Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Özenci, A. (2016). "Son Sınıf Öğrencilerine Göre Beklentileri Karşılama ve Mesleki Hayata Hazırlamada İlahiyat Fakültelerinde Eğitim (Dicle Üniversitesi Örneği)". International Journal of Kurdish Studies, 3(1): 1-30.
- Taştekin, O. (2013). "Yeni Kurulan İlahiyat Fakültelerinin Öğrenme Ortamına Yönelik Öğrenci Algıları". Usûl İslam Araştırmaları, 19: 139-184.
- Turan, İ., & Nazıroğlu, B. (2015). "İlahiyat Fakültesine Yeni Gelen Öğrencilerin Sorun ve Beklentileri:OMÜ İlahiyat Fakültesi Örneği". Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8(36): 466-479.
- Uçar, R. (2017). "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Profili, Akademik Eğilimleri ve Aldıkları Eğitime İlişkin Memnuniyet Algıları (İnönü Üniversitesi Örneği)". İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 8(2): 105-178.
- Uluslararası Yüksek Din Öğretimi Kongresi. (2017). 16 Temmuz 2020. <https://www.yuksekdinogretimi.com/ydok-sonuc-bildirimini.pdf>
- Usta, M. (2001). Türkiye'de Yüksek Din Eğitiminin Kurumlaşma ve Ekolleşme Sorunları. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Uzunçarşılı, İ. H. (2014). Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilâtı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Zengin, Z. S. (2008). Medreseden Üniversiteye. Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD), 8(2): 211-221.